

Examining the Possibility of Generalizing the Beings of the Universe to the Infinite Specific Inter-marriage

Mohammad Javad Rezaei

M.A student, Ferdowsi University of Mashhad

Dr. Mohammad Javad Enayati Rad (corresponding author)

Assistant Professor, Ferdowsi University of Mashhad

Email: enayati-m@um.ac.ir

Abstract

Inter-marriage is an issue that is scattered among the ontological views and opinions of Muslim mystics and philosophers regarding the quality of the formation of the worlds of existence and marriage of the names and attributes contained in the levels of existence and the results thereof, from the essence of the One to the multiplicity. The attempt of this article is a new perspective, along with an ontological examining of the possibility of the generalization of inter-marriage among the types of beings, in an infinite process, called the infinite specific inter-marriage. In mystical and philosophical discussions, the species of beings, especially the species of human, cannot be limited to specific states and types; because with inter-marriage, these types are transformed into other types or states. The present article aims to answer this question, "is the inter-marriage of species up to the point of infinity possible?" And if possible, "what variables are effective in these inter-marriages?" It enjoys a qualitative method for the study of variables through library sources, along with an analysis of related opinions, leading to practical results. Some variables also affect each other in an interactive way. The research finding is that these variables, by affecting each other, step by step, will provide the possibility of generalizing species to the infinite specific inter-marriage and will support this new attitude.

Keywords: philosophy, mysticism, inter-marriage, specific inter-marriage, infinite specific inter-marriage

امکان‌سنجی تعمیم موجودات عالم هستی به تناکح نوعی لایتناهی

محمد جواد رضائیان

دانشجوی ارشد دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد

محمد جواد عنایتی راد

استادیار دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد

Email: enayati-m@um.ac.ir

چکیده

تناکح، مسئله‌ای است محفوف در آراء و نظرات هستی‌شناسانه عرفا و فلاسفه مسلمان، پیرامون چگونگی شکل یافتن عوالم وجود و ازدواج اسماء و صفات منطوقی در مراتب هستی و نتایج حاصل از آن؛ از نقطه ذات واحد تا به کثیر. تلاش نوشتار پیش رو، نگرشی دیگر است، همراه با امکان‌سنجی هستی‌شناسانه مسئله تناکح و تعمیم انواع موجودات، در سیری بی‌نهایت، که از آن به تناکح نوعی لایتناهی تعبیر شده است. در مباحث عرفانی و فلسفی، انواع موجودات هستی، علی‌الخصوص نوع انسانی، نمی‌تواند محدود به حالات و انواع خاص باشد؛ زیرا با تناکح، این انواع، مبدل به انواعی دیگر یا حالات دیگر می‌گردند. پرسش نوشتار حاضر این است که آیا تناکح انواع تا نقطه لایتناهی امکان پذیر بوده؟ و در صورت امکان، چه متغیرهایی موثر در این تناکحات است؟ روش پژوهش در یافتن به این پاسخ، امکان‌سنجی متغیرها به‌نحو کیفی و کتابخانه‌ای است همگام با تحلیل آراء پیرامونی آن، و به لحاظ دستاورد و نتیجه، کاربردی خواهد بود. برخی متغیرها نیز به روش تعاملی بر یکدیگر تاثیر گذارند. یافته پژوهش این است که این متغیرها با تاثیر بر یکدیگر، به‌صورت مرحله به مرحله، امکان تعمیم انواع را به تناکح نوعی لایتناهی فراهم آورده و این نگرش جدید را تثبیت خواهند کرد.

واژگان کلیدی: فلسفه، عرفان، تناکح، تناکح انواع، تناکح نوعی لایتناهی.

مقدمه

آن چیزی که در عرفان نظری و فلسفه اسلامی می‌تواند منشأ ضرورتی برای پرداخت در نگره‌های هستی‌شناسی، انسان‌شناسی، معادشناسی، و حتی در پاره‌ای از مباحث پیرامونی طبیعت‌شناسی و حتی علوم تجربی قرار گیرد، مسئله تناکح یا نکاح یا ازدواج عرفانی است.

این مبحث، یک پیوست واحدی از این نگره‌ها ایجاد می‌کند؛ زیرا از جهتی مرتبط به مراتب هستی، از مرتبه واحد تا کثیر آن و از جهتی مربوط به انسان به‌عنوان مظهر اسماء و صفات است، و از جهتی پیوند با معاد داشته؛ زیرا طبق مدعیات عرفانی و فلسفی سیر تناکحات در قوس صعود نیز برقرار است، و از جهتی نیز مرتبط با علوم طبیعی و طبیعت‌شناسی فلسفی و علوم تجربی است؛ زیرا در صحنه طبیعت نیز تناکحات برقرار بوده و نمی‌توان وجودات را در نظام مشاهده تکوینی خارج از این تناکحات فرض نمود.

در مسئله تناکح، سازوکار و سیر تبدیل وحدت به کثرت ترسیم می‌شود؛ زیرا از اسماء و صفات و انواع و وجودات و هویت عالم، و نحوه درآمیختگی و ازدواج آنها، به لحاظ تناسبات و تاثیرات مختلف بحث می‌کند، که این تناکحات از بالاترین درجه هستی تا مراتب جزئی برقرار است، اساساً یک پیوستار یگانه است در تشریح کون موجودات عالم.

تلاش و محور نوشتار حاضر در دسته بندی ذیل قابل بیان است:

۱. بیان نظرات پیرامون تناکح، ازدواج، نکاح عرفانی و ...
۲. پاسخ به پرسش پژوهش مبنی بر چگونگی و امکان‌سنجی هستی‌شناسانه متغیرها بر تعمیم انواع و بیان عامل‌های متغیر در این تعمیم و مباحث پیرامونی آن، و تشریح تناکح نوعی لایتناهی.
۳. بیان نتایج پیرامون امکان‌مند بودن تناکح نوعی لایتناهی.

پیشینه پژوهش

از زوایا و در پژوهش‌های متعددی به مبحث تناکح پرداخته شده است؛ زیرا مسئله تناکح، امر مورد پرسش مکاتب عرفانی و فلسفی در دوره‌های متعدد بوده و می‌باشد، که البته این پیشینه‌ها، تناسب و موارد مشترک تحقیقی با پژوهش حاضر نیز دارند، از جمله این پژوهش‌ها، عبارتند از:

۱. حاکمی، محسن، حامی کارگر، فاطمه، شیردل، الهام (۱۳۹۹) «چیستی نکاح در عرفان اسلامی؛ از ازدواج اسمایی تا ازدواج عنصری» الهیات.
۲. مظاهری، عبدالرضا، محمد، فاطمه (۱۳۹۴) «تناکح اسماء در نظام فکری ابن‌عربی» خردنامه صدرا.

۳. صادقی، مجید، قادری، سیدجعفر (۱۳۹۲) «تقابل اسماء و صفات الهی در عرفان ابن عربی» آیین حکمت.

۴. حاجی ربیع، مسعود، مهدی پور، محمدحسن (۱۳۹۹) «بررسی منشأ تعین اختیار در اعیان ثابت» آینه معرفت.

اما آنچه که مرکز توجه نوشتار حاضر و موضوع مورد مطالعه تحقیق پیش رو است، بیان متغیرهایی است، که با نگاهی ویژه و خاص و درهم آمیخته و به نحو تعاملی و مرحله به مرحله، پیش رفته و تناکح را تحت عنوان خاص و نظری جدید، به تناکح نوعی لایتناهی تعمیم خواهند داد؛ که همین نگاه و شیوه عملگری عامل های قابل موثر برای دستیابی به نقطه بی نهایت، وجه امتیاز پژوهش حاضر، نسبت به پیشینه های بیان شده است.

روش پژوهش

در این نوشتار از روش های مرکب کتابخانه ای و کیفی به لحاظ منبع و نوع داده، و از روش امکان سنجشی به عنوان تحلیل محتوا، و از جهت ارتباط متغیرها از روش تعامل تاثیرگذار و مثبت و مرحله به مرحله استفاده خواهد شد؛ و همچنین به لحاظ یافته و هدف کاربردی خواهد بود.

۱. تناکح، در نگاه عارف و حکیم

تناکح در لغت به معنای ازدواج کردن و به نکاح درآوردن است.^۲ اما در اصطلاح فلسفی و عرفانی آن و نحوه تشریح آن تقریرات گوناگونی در ادوار مختلف علمی انجام شده است که در ادامه اشاره خواهد شد: نکاح عبارت از اجتماعی است که از برای اسماء الهی به واسطه توجه ذاتی، جهت ابراز و اظهار عالم وجود حاصل شده است. نکاح علت اصلی تصنیف و تألیف الهی است. این همان ترکیب و جمع و استحاله و تغییری است که علت سریان احکام اجزاء مرکب در یکدیگر می باشد.^۳

وقتی به نظام آفرینش و هستی توجه می شود، تمام مراتب وجودی آن از تناکح و امتزاج بین حقایق ظاهر می شود و این گونه سیر وحدت به کثرت از مرکز توحد تا نقاط نازله و کثرات متعدد شکل می گیرد.^۴ و اساساً همه کثرات از آن نقطه وحدت، از ازدواج بین اسمای جمالی و جلالی پدید آمده اند و اسما نیز

^۲ دهخدا، لغت نامه، ۷۸۴/۱

^۳ قیصری شرح مقدمه قیصری بر فصوص الحکم، ۴۶۶

^۴ قیصری شرح مقدمه قیصری بر فصوص الحکم، ۴۵۶

غیرمتناهی‌اند؛ و برای هر یک از کثرات متولد شده از تناکح اسما، مظاهری در وجود علمی و عینی است.^۵ مراتب وجودی و مظاهر علمی و عینی که در آن تناکح و ازدواج و تاثیر برقرار است خارج از چهار حالت کلی نیست:

۱. نکاح اول: اجتماع اسماء اولیه می‌باشد که از آنها به مفاتیح غیب می‌توان تعبیر نمود. منشأ این نکاح، توجه ارادی ذاتی الهی است؛ چون اول تعیین ذات، حضور ذات نسبت بذات و شهود ذات و علم ذات به ذات است؛

۲. نکاح دوم: تناکح و امتزاجی است که از اجتماع حقایق اسمائی و اعیان ثابت حاصل شده و در این تناکح جذب و طلب شرط است؛ زیرا یک طرف، نکاح حقایق اسمایی به‌عنوان طالب ظاهر؛ و در طرفی دیگر اعیان ثابت به‌عنوان طالب مظهر بر یکدیگر کشش و طلب و ایجاد کرده و نتیجه و مولود این تناکح و طلب و کشش، عالم ارواح خواهد بود؛

۲-۱. طلب و کشش و عشق، بین دو طرف ازدواج، سبب و علت تناکح خواهد بود و اساساً نمی‌توان برای عشق و اقسام عشق و محبت محدودیتی شمرد؛ زیرا مراتب محبوبات، به‌حسب تکثر انواع، لاتحصی است.^۶

۳. نکاح سوم: نکاح در مرتبه طبیعی ملکوتی است؛ یعنی اجتماع واقع در جهت توجهات ارواح در مرتبه طبیعت. ثمره و مولود این تناکح در مرتبه جسم مطلق و عالم اجسام محسوسه ظاهر می‌شود. ارواح در این قسم، در مقام ذکورتند، و طبیعت دارای درجه انوثت است؛

۴. نکاح چهارم: در مرتبه عنصری سفلی است. این قسم از نکاح در اجسام بسیطه واقع شده و ثمره و مولود این تناکح حقایق جسمانی خواهند بود.^۷

با توجه به این مراتب می‌توان گوناگونی کثیر تمام مزاج‌های اشخاص و معادن و نباتات و حیوانات و انسان‌ها و موجودات دیگر را فهم و مشاهده نمود که همه اینها از اختلاط اسما و از برزخیت بین لطف و قهر، از امتزاجشان، از عکس و عاکس‌شان و تناکح و فعل و انفعال و تأثیراتشان و تجمعشان در مظاهر و مجالی پدید می‌آیند، و البته این کثرات پدیدآمده دارای کثرتی «لا تعد ولا تحصی» هستند.^۸

^۵ حسن زاده آملی، دروس شرح فصوص الحکم قیصری، ۴۴۷

^۶ ملاصدرا، الحکمة المتعالیة، ۸۷/۷

^۷ قیصری شرح مقدمه قیصری بر فصوص الحکم، ۴۶۷-۴۶۹

^۸ حسن زاده آملی، دروس شرح فصوص الحکم قیصری، ۴۴۰

ثمره کلی این تناکحات را می‌توان در دو حیات خلاصه نمود که از ازدواج بین عالم علوی و سفلی، حیات عالم کبیر؛ و از ازدواج بین روح انسان و بدنش، حیات عالم صغیر پدید خواهد آمد.^۹

۲. تناکح نوعی لایتناهی

تناکح نوعی لایتناهی به‌عنوان مدّعی عنوانی پژوهش ابتناء به مباحث پیشین بیان شده دارد و فرض آن کما اینکه در محور قبل اشاره شد، بر این امر دلالت دارد که انواع موجودات عالم هستی به‌واسطه تناکحات و به‌سبب عواملی در قوس نزول و در ادامه آن در قوس نزول نیز انواعی دیگر را خلق کرده که این انواع به سبب ازدواج و درآمیختگی باز انواع دیگری را خلق خواهند کرد.

این مسیر، به‌دلیل قوت قبول فیض و استعدادات لاتحصی هیولی، الی غیر النهایه ادامه خواهد یافت و تمام موجودات و هویات و ممکنات و حتی یک نوع واحد از ممکنات به‌دلیل استعداد غیرمتناهی هیولی می‌تواند قابلیت پذیرش انحاء و حالات مختلف را به شکل بی‌نهایت داشته باشد.^{۱۰}

تناکح نوعی لایتناهی متکفل و دربرگیرنده این امر و معنا است که: انواع موجودات و ممکنات و مہیات و هویات و مراتب و حتی انواع و افراد انسانی به‌سبب تناکحات نمی‌توانند محدود به حالات و انواع خاص باشند؛ بلکه با وجود متغیرها و عوامل متعدد می‌تواند حائز انواع لایتناهی باشند که در ادامه، این متغیرها و امکان‌سنجی هستی‌شناسانه آن بیان و تقریر خواهد شد.

از این جهت، عنوان خاص پژوهش، یک طرح مستحدثه و نوین‌یاد است؛ اما ریشه علمی آن در مباحث مربوط به تناکح عرفانی است، و در ذیل این بحث به متغیرهایی اشاره خواهد شد که عامل تعمیم انواع یا نوع خاص موجودات به تناکح نوعی لایتناهی‌اند.

۱-۲. متغیر اول: متغیرهای تعاملی ادوار و اکوار_ رتق و فتق

در متغیرهای تعامل در روش تحقیق، میزان تاثیر دو عامل، به لحاظ تعامل دوطرفه و همکاری برای رسیدن به نتیجه، سنجیده می‌شود. در نوشتار حاضر، دو عامل بیان شده، به لحاظ اثر تعاملی بر یکدیگر، برای حرکت به سمت هسته پژوهش بررسی می‌شوند.

۱-۲-۱. ادوار و اکوار

نظریه ادوار و اکوار در فلسفه اسلامی به‌معنای تکرار اوضاع و شرایط فلکی در هر دوره زمینی، و به

^۹. ملاصدرا، تفسیر القرآن الکریم، ۸۷/۶

^{۱۰}. ملاصدرا، الحکمة المتعالیة، ۱۲۲/۷؛ همو، ۱۳۶۸، ۲۳۲/۱

معنای تکرار دوره‌های زمانی است.^{۱۱} این نظریه درباره کیفیت حیات عالم در تجدید دوباره خلقت است، که مدعاست برای تجدید عالم پس از هر دوره قیامتی، دوباره فصل جدیدی از آغاز حیات خواهد بود. ظاهراً این نظریه منسوب به شیخ اشراق است؛ زیرا آن را ذکر طریقه حکیم سهروردی نامیده‌اند. از این جهت ادوار و اکوار از نظر شیخ اشراق بدین معنا است که بعد از انقضای عالم ربوبی (که عبارت از سیصد و شصت هزار سال شمسی است)، دوباره اوضاع عالم به شکل دوره اول بر خواهد گشت؛ و در دوره دوم، امثال اشخاص دوره اولی حادث خواهند شد؛ زیرا که فیض الهی غیر متناهی بوده و صور مرتسمه در خیال افلاک بر سبیل تعاقب غیر متناهی خواهد بود؛^{۱۲} اما خود شیخ اشراق در مطارحات، این نظریه را منسوب به حکمای خسروانی، بابلی، مصری، هندی و یونانی دانسته است.^{۱۳}

با این توصیفات، نظریه مورد بحث، در ادبیات کلامی و دینی هم وارد شده و دو اصطلاح دور و کور در ادبیات کلامی اسماعیلیه قدیم، به معنای توالی زمان‌ها، عهد‌ها و مقاطع مختلف در تاریخ ادیان است، و بیشتر از شمه فلسفی آن، پیوندی با دین خورده است؛ زیرا آنان معتقد هستند که: تاریخ بشر در هفت دوره به پایان می‌رسد و در هر دوره با پیامبری ناطق آغاز می‌گردد. دوره‌های بعدی اسماعیلیه با تحفظ بر نظر اسماعیلیه قدیم، اندکی در این نظریه کندوکاش نموده‌اند که به سبب خارج بودن از محتوای بحث و اشارات تاریخی متکثر پیرامونی از بیان آن خودداری می‌کنیم.^{۱۴}

امام خمینی معتقد است که:

«ثم ان اول طلوع يوم القيامة لكل دورة و كورة اول ليلة عالم المادّة لأهل دورة اخرى في حجاب الملك الى غير التّهاية و في احاديث اهل بيت العصمة سلام الله عليهم ما يشير الى ذلك كثير جداً»؛^{۱۵}
«فانّ خراب الدّنيا و زوالها لا ينافي بقاء السّلطنة الاسمائيّة في عالم الملك فانّ الرّحمانيّة و الرّحيميّة و الرّبوبيّة و المالكيّة التي ذكرت في مفتح كتاب الله تعالى من الاسماء المحيطة الدائمة التّجلى».^{۱۶}
با این بیان، عالم در تنبذگی با بقای سلطنت اسماء مذکور است و این کشش فیضی بر عالم ملک و ماده در هر دوره طلوع و غروب قیامتی و ادواری _ اکواری، لاینقطع و الی غیر التّهایة صادر می‌شود، و از

۱۱. سبزواری، شرح المنظومه، ۶۸/۱

۱۲. عارف اسفراینی، انوار العرفان، ۴۲۸

۱۳. سبزواری، شرح المنظومه، ۶۹/۱

۱. برای مطالعه بیشتر نک: (انواری ۱۳۹۲، ۳۰۷-۳۰۵)

۱۵. خمینی تعلیقات علی شرح «فصوص الحکم» و «مصباح الانس»، ۸۴

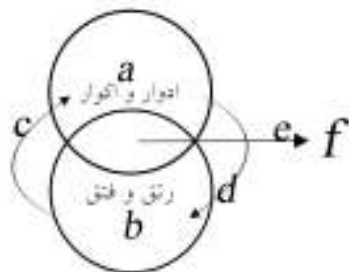
۱۶. خمینی تعلیقات علی شرح «فصوص الحکم» و «مصباح الانس»، ۶۶

آنجایی که هر دوره، در یک تنیدگی و انباشته از موجودات و کثرات است، و برای کثرات_کما اینکه بیان شد_ تناکحات لایتناهی است، پس این امر، خود عامل تکثیر انواع وجودهای بی نهایت خواهد بود. و این گونه عامل اول، سبب کشش محور پژوهش به سمت یافته آن؛ یعنی تناکح نوعی لایتناهی خواهد شد؛ زیرا سرتاسر مجموعه کائنات و اشخاص آن غیرمتناهی است.^{۱۷}

۲-۱-۲. رتق و فتق

در ریاضیات و هیئت قدیم، دو دایره حاکم بر جهان را مورد بررسی قرار داده‌اند: اول معدّل التّهار که دایره استوای سماوی است و مقسّم کره کل هستی پیرامونی مشهود ما؛ دوّم، دایره استوای شمسی است؛ مشهور به عظیمه منطبقه البروج، که این دایره شمسیه مایل از معدّل التّهار است که با تناصف بر زوایای حادثه و منفجره تقاطع می‌کنند که در سیر حرکت، این زوایا به سمت میل (فاصله آن از این) پیش خواهند رفت. مقدار این میل توسط ابزار خاص در ریاضیات قدیم محاسبه می‌شود. هرگاه این میل به اوج و اقصی قوس خود برسد و به انتقاص پیش برود، بدان میل کلی خواهند گفت. از نتایج حاصله و اثر میل کلی این است که اگر این دو دایره بر سطح هم قرار گیرند، در کره زمین، محو الأرض روی خواهد داد و آب همه نقاط را فرا خواهد گرفت و این مساوی است با پایان حیات این دوره؛ اما پس از عبور دوباره دایره شمسیه از سطح استوای سماوی در کره زمین دحوالأرض و انفتاح پدید خواهد آمد و خشکی از دل آب بیرون زده و حیات متجدّد کره ارض شروع و شکل خواهد یافت، مجموع این فرآیند را رتق و فتق می‌گویند.^{۱۸}

همان‌طور که مشاهده می‌شود مسئله رتق و فتق، ناظر بر تحلیل محتوای آن، به سمت عامل متعامل دیگر و طرف مقابل خویش، یعنی متغیر ادوار و اکوار سوق داده می‌شود؛ یعنی اگر در محتوای بند پیشین، نتیجه حاصل، بیان احوال تجدد حیات باشد، در اینجا نیز، روش، کشش دیگری به همان نتیجه ثابت در جهت محور نظریه ادوار و اکوار خواهد داشت، و این تعامل مثبت دو متغیر، تناکح نوعی لایتناهی را به‌عنوان یافته پژوهش با همان شیوه اثباتی در محور متغیر اول، اثبات و شفاف می‌گرداند.

^{۱۷}. ملاصدرا، الحکمه المتعالیه، ۲۶۱/۵

^{۱۸}. حسن زاده آملی مسأله رتق و فتق، ۶۳-۵۸

۳-۱-۲. ترسیم نماد و شیوه تعامل دو متغیر

در الگوی ارائه شده برای هر نقطه و مدل عمل آن نمادی در نظر گرفته شده است که جهت تسهیل امر در روند تحلیل از این نمادها استفاده خواهیم کرد:

۱. در تصویر بالا نقاط a و b دو متغیر عامل و تاثیرگذار بر یکدیگرند که هرکدام به صورت مجزا و به صورت متعامل تناکح نوعی لایتناهی را اثبات می‌کنند؛

۲. نقاط c و d به عنوان نماد و حرکت تعامل و تاثیر دو عامل است؛

۳. خط e حرکت محتوای بعد از تعامل به سمت یافته پژوهش و مسیر امکان‌سنجی است؛

۴. نقطه f نتیجه تعامل و یافته پژوهش یعنی تناکح نوعی لایتناهی است.

می‌توان مجموعه نمادسازی‌ها را در یک حالت شبه ریاضی معنادار بدین گونه بیان نمود:

$$(a, b) + (c, d) + e = f$$

۲-۲. متغیر دوم: عدم‌تناهی ابعاد

در مقاله «نقد‌های علامه حسن‌زاده آملی بر براهین «تناهی ابعاد اجسام»» از مرضیه اخلاقی و مسعود میشکار مطلق (۱۳۹۵، صص ۱۱-۲۲) در دو فصلنامه علمی-پژوهشی حکمت‌صدرایی سه مجموعه نظر در اثبات تناهی ابعاد از ابن‌سینا، شیخ اشراق، ملاصدرا با براهین متعدد بیان می‌شود که هر مجموعه حائز براهین خاص است، و در مقابل علامه حسن‌زاده آملی به تمام براهین پاسخ سلبی داده و با مجموعه براهین، عدم‌تناهی ابعاد عالم را اثبات می‌کند.

در نتیجه‌گیری مقاله بیان شده است که:

«مهمترین براهین اقامه شده برای اثبات مسئله «تناهی ابعاد اجسام» مورد بررسی قرار گرفت، و مشخص شد که هر کدام از براهینی که فلاسفه مسلمان با ابتنا بر شیوه فلسفی خویش اقامه کرده اند، از منظر علامه حسن‌زاده قابل‌خدشه است و در رویکرد فلسفی و عرفانی وی نسبت به این مسئله، براهین مذکور ناقص و نادرست شناخته شده است.»

فرجام این سلوک علمی، پژوهشگر را از طریق استدلال عقلانی به این نکته انتقال می‌دهد که کلمات عالم جسمانی غیرمتناهی است و تناهی ابعاد به تناهی است و که نتیجه حاصله از بیان نظریات به صورت ذیل است:

عنوان نظریه	تناهی ابعاد اجسام
ناقلین	ابن سینا، سهروردی، ملاصدرا
روش بیان	برهانی
اعتبار	یقینی
تعداد براهین	هشت
نام براهین	تطبيق، تکلفی، سلمی، حرکت، مسامته، ترس، عرشی، تخلص
کتاب‌شناسی نظریه	الشفاء، الطبيعيات، ج ۱، فن اول، مقالة سوم، فصل هشتم الاشارات و التنبیها، ج ۲، نمط اول؛ إشارة في إثبات تناهي الأبعاد التلويحات، مرصد اول، تلويح سوم الالواح العمادية، لوح اول اللمحات، لمحة چهارم المشارع، موقف اول، فصل الحكمه المتعاليه في الاسفار العقلية الاربعه، ج ۴، سفر دوم، فن اول، فصل ۸ في إثبات تناهي الأبعاد شرح الهداية الاثريه، طبيعيات، فن اول، فصل ۳ في أن الصورة الجسمية لايتجرد عن الهيولى

در مقابل علامه حسن‌زاده طبق مفاد جدول ذیل تمام براهین را سلب و مقوله عدم‌تناهی ابعاد را اثبات

می‌کند:

عنوان نظریه	عدم‌تناهی ابعاد اجسام
ناقل	علامه حسن‌زاده
روش بیان	رد برهان
اعتبار	یقینی
تعداد براهین	هشت برهان
نام براهین	سلمی، ترس، سید سمرقندی، لام‌الفی، مسامته، تخلص، تطبيق و عرشی
کتاب‌شناسی نظریه	هزار و یک نکته، نکته‌های ۴۳۸/۵۹۸/۶۸۳ مفاتیح الاسرار لسلاک الاسفار (تعليقات اسفار)، ج ۴، سفر دوم، فن اول، فصل

فی اثبات تناهی الأبعاد در القلائد علی غرر الفرائد (تعلیقات شرح منظومه)، ج ۴، مقصد چهارم، فریده اول، غرر ۹۹ فی اثبات تناهی الأبعاد یازده رساله فارسی، مطالب ریاضی، ورود قضایای ریاضی در متن مسائل فلسفی	
--	--

علامه حسن‌زاده آملی در مجموع نقدها و با بیان براهین متعدد، عدم‌تناهی ابعاد عالم را اثبات می‌گرداند، که اشاره به این امر دارد که کلمات وجودی عالم طبیعت، کما اینکه اشاره شد، حد یقینی نداشته و الی غیر النهایه ادامه دارند.

عامل‌ها و متغیرها و دلایل و شواهدی که در مقدمه و مباحث گذشته بیان شد، به‌علاوه متغیر عدم‌تناهی ابعاد، بار دیگر و در مرحله‌ای دیگر، مسئله پژوهش را به این امر سوق می‌دهد که عالم ملک و ماده، رو به کثرت لایتناهی است و این عامل جدید نیز خود در ترکیب با عوامل قبل، به تناکح نوعی لایتناهی خواهد رسید. بدیهی است که این انبساط وجودی متناکح در پیوستار فضا-زمان لایتناهی نمی‌تواند تحدید و تحصری برای صدور انواع محدود یا حالات خاص داشته باشد؛ بلکه موجودات بی‌نهایتی می‌توان فهم و فرض نمود که هرکدام در کنار عوامل مرکب قبل و همراه با اصل ازدواج، این سلسله را الی غیر النهایه ادامه خواهند داد.^{۱۹}

۲-۳. متغیر سؤم: جامعیت و اشتراک اسماء و صفات

ذات، هرگاه همراه با صفتی معین لحاظ گردد و به اعتبار تجلی‌ای از تجلیات او، اسم نامیده می‌شود.^{۲۰} انسان اما مظهر اسم اعظم الهی است و تمام صفات حق در او است و با او مشترک است و اسم اعظم، جامع همه اسماء الهی است، انسان مجموعه و خلاصه همه عالم است؛ چون انسان مرآت اسم جامع و مربوط اسم اعظم، جامع جمیع تجلیات اسماییه، جمعاً و فرقاً، می‌تواند باشد.^{۲۱} پس، هزار اسم کلی الهی را بر قلب او هزار تجلی است؛ و جمعاً هریک از اسما مزدوجاً با اسم دیگر یا با دو اسم یا سه اسم تا آخر اسما، و همین‌طور مراتب متصوره ترکیبات اسمایی در این هزار اسم کلی، به‌حسب هر ترکیبی، تجلی

۱۹. به‌دلیل تطویل سخن، منابع و مباحث متعدّد در مبحث تناهی یا عدم‌تناهی ابعاد، و به‌دلیل خارج بودن از توان حجمی و کیفی پژوهش، صرفاً و جهت مراعات اخلاق پژوهشی، به این مقاله و یافته آن اشاره شد و در نوشتار حاضر نیز در جهت استفاده از آن به‌عنوان متغیر تأثیرگذار بر مبحث تناکح از این مطلب استفاده به عمل آمد.

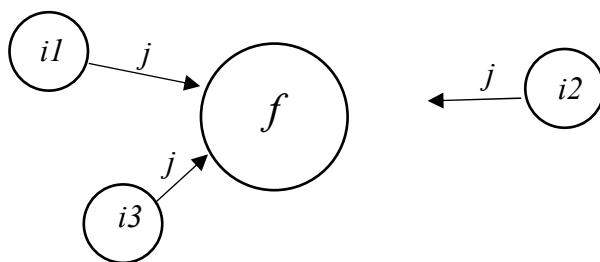
۲۰. قیصری، شرح فصوص الحکم، ۶۴

۲۱. خمینی، انسان‌شناسی در اندیشه امام خمینی، ۷۱-۷۶

ممکن است واقع شود؛ و نیز قلب انسان، که قابل این تجلیات است، خود مظهر جمیع اسما است، و به طریق کلی، مظهر هزار اسم است؛ و به اعتبار مظهریت هریک، جمعاً و تفریقاً، و در مراتب جمع به همان ترتیب که ذکر شد، می‌تواند صاحب تجلیات مختلف شود. و الإنسانُ هو الأوَّلُ و الآخرُ؛ لکن این جامعیت به نحو استعداد و قوه است و می‌تواند بالفعل نیز بشود.^{۲۲}

انسان مجموعه همه عالم است، گویا خداوند، دو نسخه را موجود فرموده: یک نسخه تمام عالم؛ و یک نسخه کوچک که انسان باشد (همان). و این، به خاطر حضور اسما و صفات خداوند و مظاهر آن اسما و صفات در انسان و هستی است که حقیقت انسان را نیز شامل می‌شود.^{۲۳}

با بیان مقدمات پیشین، می‌توان سه عامل و اصل را در جهت کشش پژوهش به سمت تناکح نوعی لایتناهی استخراج نمود که شکل و نماد آن و تشریح نماد آن به شرح ذیل است:

در مدل ترسیم شده و بر اساس مقدمات، سه عامل قابل کشف است، که با نماد j یعنی کشش تعاملی عوامل و اصول، به f یعنی تناکح نوعی لایتناهی می‌رسند که توضیحات آن در ذیل این‌گونه است:

(i1) عامل مستخرج اول: عامل جامعیت و اشتراک بی‌انتهای اسما و صفات به دلیل آنکه انسان و عالم مظهر و محل تجلی اسما و صفات لایتناهی حق‌اند، خود به‌عنوان بی‌انتهای بودن در آن نیز، می‌تواند به‌عنوان یک عامل و بر اساس تناکحات متعدد به f برسد؛

(i2) عامل مستخرج دوم: هر اسم و صفت واحد در انسان و هستی نیز می‌تواند بر اساس تناسباتشان که بیان شد با اسم و صفتی، و آن اسم، با اسمی دیگر الی غیر النهایه بیامیزد و به f برسد؛

(i3) عامل مستخرج سوم: صفت خالقیت و اسم خالق به تنهایی و به نحو جامعیت و اشتراک در خدا و حتی یک فرد از انسان، خود حائز قدرت تولید و خلاقیت و انشاء و تکوین موجودات خیالی اتصالی

^{۲۲}. خمینی، انسان‌شناسی در اندیشه امام خمینی، ۷۱-۷۶

^{۲۳}. ملاصدرا، أسرار الآیات، ۴۲

و انفصالی در وجود ذهنی و حتی عینی است، کما اینکه ملاصدرا نیز بدان اشاره می‌کند.^{۲۴} عامل‌ها و اصول مستخرج دیگری نیز می‌توان استنباط نمود که در مجموع موجودات هستی و بر اساس تناکحاتشان، همگام با متغیر جامعیت اسما و صفات، می‌تواند به f برسد.

۲-۴. متغیر چهارم: ملکات انسانی

کیفیتی به واسطه رفتار و اعمال و اراده و کسب صفات، در نفس انسان حاصل می‌شود، اگر به جایگاه رسوخ کامل نرسد، از آن به (حال) تعبیر می‌شود؛ اما اگر این رسوخ کامل بشود، از آن به (ملکه) تعبیر می‌شود، که نسبت بین حال و ملکه در این صیورورت، نسبت مرتبتی است که یکی دارای شدت و دیگری دارای ضعف است.^{۲۵}

انسان دارای قوای فراوان نفسانی است و ملکات نفس، از سرچشمه چهار قوه اصلی یعنی قوه عاقله و ناطقه انسانی، قوه وهم، قوه شهوت، قوه غضب، ساخته و پرداخته و تأمین می‌شود و تحت تدبیر این چهار قوه، ملکات و صفات و صور حقیقی و اخروی او شکل می‌گیرد، این قوا بر اساس عمل انسانی می‌تواند ملکات و صوری را برای انسان ایجاد کند که آن ملکات و صور با تناکح و تزویج می‌تواند صور دیگری را خلق کرده و منشأ صدور صور و حالات و انواع مرکب دیگر باشد.^{۲۶}

این متغیر بیان شده در مورد انسان، در کنار متغیرهای پیشین و با همان روش پیشین که نیاز به تکرار آن نیست، می‌تواند محور پژوهش را به تناکح نوعی لایتناهی سوق بدهد. اجمالاً مجموعه بی‌نهایت انسانی و انواع انسانی در جهان بی‌کران و بی‌نهایت و دوره‌ها و دوره‌های بی‌نهایت و در عین مظهریت جامع اسما و صفات الهی، قدرت بر خلق ملکات متعددی دارد که این ملکات، در هر فرد و نوع خاص و در مجموع انواع انسانی دیگر، همگام با متغیرهای بیان شده، می‌تواند امکان تناکح نوعی لایتناهی را در تضریب و تضارب بالا، فراهم آورد.

۲-۵. متغیر پنجم: لطافت نفس

علامه حسن‌زاده آملی بیان می‌دارد که:

«بدان که نفس ناطقه انسانی بس که لطیف است به هر چه روی آورد به صورت آن در می‌آید. لذا هرگاه انسان نیت کسی کرده است، به حکم اتحاد مدرک با مدرک، انا این شخص که هویت او است، انا همان

^{۲۴}. ملاصدرا الحکمه المتعالیه، ۱/ ۲۶۴

^{۲۵}. طباطبایی، نهایه الحکمه، ۱۲۰

^{۲۶}. خمینی، شرح چهل حدیث، ۱۴

کس است و چون توجّهِش را بدان کس تمرکز دهد و تعمّق کند یتمثل له بشرا سویا.^{۲۷} پیش از تشریح کلام علامه حسن‌زاده، مطلب بیان شده به صورت نمادین ترسیم خواهد شد و پیرامون آن مطلب را شرح خواهیم داد.

در ترسیم نمادین بالا؛ k به عنوان نفسِ مدرک، در محور w به عنوان مسیر روی‌آوری به سمت مدرک m کشیده می‌شود و در این محور، صورت آن تبدیلِ بدان می‌گردد، به نحوی که از این اتحاد می‌توان چند نتیجه را انتزاع نمود:

۱. انتزاع وساطت نوعی مدرک؛ زیرا صورت آن نوع دارای ادراک، پس از تبدیل، دیگر صورت نوع سابق نیست و به نحوی واسطه ایجاد صورت جدید است؛
۲. انتزاع وساطت متقابل و دو طرفه در صورت های انواع متقابل و خلق انواع چندگانه دیگر؛ زیرا می‌توان حالتی را تصور نمود که دو نوع با توجه به هم، تبدیل به دو صورت متقابل شوند یعنی سیر رفت از k به m و بازگشت از m به k ، و همچنین در تضارب بالای روی‌آوری‌ها به وساطت نوعی لایتناهی برسند که حد تضارب از توان خارج است؛
۳. با توجه به عوامل و متغیرهای پیشین قبل و ورود تناکح به عرصه انواع، می‌توان آن عامل‌ها را در عامل لطافت نفس تضریب نمود و امکان تناکح نوعی لایتناهی را بیش از پیش فراهم آورد؛
۴. در انتزاعی دیگر، این روی‌آوری و آمیختگی و اتحاد، صرفاً محدود به انسان نخواهد بود. یعنی هر نوع اتحاد، بین تمام هویتات و ممکنات و موجودات دارای ادراک، نسبت به مدرکاتی که خود آن مدرکات چه دارای ادراک باشند و چه نباشند، و حالات متقابل آن در مراتب و کل عوامل تشکیکی وجود، با تضارب و تضریب بالا، الی غیرالنهاییه، ممکن خواهد بود. و این‌گونه؛ و باز در جهتی دیگر و همگام با ورود متغیرهای پیشین، تناکح نوعی لایتناهی اثبات خواهد شد.

۲-۶. متغیر ششم: قوه ذهن و خیال و متخیله

قوه ذهن انسان دارای کارایی‌های متعدّد است که در مباحث مربوط به فلسفه ذهن و هویت‌شناسی و مباحث مربوط به وجود ذهنی از ساختار و توانایی‌های آن بحث می‌شود، که خارج از موضوع پژوهش

^{۲۷}. حسن‌زاده آملی *نصوص الحکم بر فصوص الحکم*، ۱۲۳

است؛ اما آن امری که دخیل در پژوهش می‌باشد، مسئله قوه خیال و متخیله به‌عنوان یکی از مراتب ذهن است که ارتباط آن را با مبحث تناکح بیان خواهیم نمود.

قوه خیال در انسان ضابط صورت‌ها است، که پس از دریافت صور، به‌وسیله حواس خمسسه، آن صور را در خویش ذخیره‌سازی و ضبط می‌کند^{۲۸} و قوه متخیله به‌عنوان یکی از مراتب ذهن، با استفاده از صور، دست به ترکیب و تفصیل زده و از آن صور، صور جدید و حالات جدید را خلق و انشاء می‌کند.^{۲۹}

پیش از بیان ارتباط بین قوای خیال و متخیله و مسئله تناکح، لازم است پیرامون وجود یا وجودات ذهنی این نکته را بیان کنیم که: این وجود یا وجودات ذهنی دخیل متن واقع هستند؛ زیرا مراد از کلمه خارجی که در مقابل ذهنی مطرح می‌گردد، به‌معنای خروج از خارجیت مطلقه نیست؛ چون خارجیت مطلقه، اعم از وجوداتی است که در خارج و ذهن تحقق دارند. پس آنچه در ذهن و ذهنیات ما است جزو متن تکون نظام عالم و جزئی از ارکان هستی است.^{۳۰} از این رو، آنچه که در ذهن، توسط خیال و متخیله، خلق و انشاء می‌گردد، هویت واقعی خواهد یافت.

ذهن انسان، کما اینکه اشاره شد، قدرت تصرف در صور و قدرت تفصیل و ترکیب صور را داراست، از این جهت، آن صورتی را که ایجاد می‌کند، نحوه‌ای از نکاح در آن رخ می‌دهد؛ زیرا نکاح به‌معنای ترکیب و درآمیختگی اسماء و صفاتی است که انسان، جامع آن است و علت سریان احکام اجزاء مرکب در یکدیگر می‌باشد؛ و این آمیختگی در ذهن انسان، الی غیر النهایه ادامه خواهد یافت و آنچه که مشاهده می‌شود این است که ذهن انسان محدودیتی در ایجاد صورت‌ها و ترکیب و امتزاج و تولد و ایجاد و خلق و تناکحات نداشته و ندارد. از طرفی انسان گاهی در نشئه ذهن با صور ذهنی، نکاح جنسی دارد که بخشی از تناکحات عالم بوده و سبب التذاذ است، و این التذاذ جزو متن واقعیت خواهد بود؛ زیرا در قوای وجودی انسان اثر گذاشته و موجب صدور حالات خاصی در انسان خواهد شد، و گاهی برخی از افراد، که از قوت بالاتری برخوردار هستند، می‌توانند که این صورت‌ها را در بیداری و در خارج از خود انشاء نموده و با آن نکاح کنند و حتی از این طریق تولید مثل کنند.^{۳۱}

حال این عامل و قدرت بی‌نهایت را اگر در عوامل قبل؛ یعنی: عامل لطافت نفس، عامل ملکات، عامل

۲۸. صمدی آملی، شرح مراتب طهارت، ۱۴۰/۲

۲۹. صمدی آملی، شرح مراتب طهارت، ۱۵۶/۲

۳۰. صمدی آملی، شرح نهاییه الحکمه، ۳۴۲

۳۱. صمدی آملی، شرح مراتب طهارت، ۲۱۷/۲

جامعیت اسماء، عامل عدم تناهی ابعاد و ادوار و اکوار تضریب نماییم، سبب صدور و امکان دیگری برای تثبیت تناکح نوعی لایتناهی فراهم خواهد آورد.

۷-۲. متغیر هفتم: قرآن کریم

خداوند در قرآن کریم، پیرامون جایگاه ناس در جهتم این گونه می فرماید:

«فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ».^{۳۲}

علامه جوادی آملی در تفسیر آیه شریفه بیان می دارد که:

«انسان خودش آتش برمی افروزد؛ چنانکه در آیه محلّ بحث یا آیه «أولئك هم وقود النار» آمده است و خودش نیز هیزم است و در آن آتش مسجور، یعنی مشتعل می شود: «وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا»، «إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ* فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ». بنابراین، راهی برای فرار از عذاب ندارد؛ زیرا اگر هیزم می جدای از انسان باشد و انسان را با آن بسوزانند، احتمال فرار از آن هست و در صورت سوختن نیز تنها جسم او را می سوزاند نه روح را. اما اگر خود انسان شعله ور شود، راه گریز از عذاب ندارد.»^{۳۳}

آن چیزی که از تفسیر علامه جوادی آملی استنباط می گردد این است که انسان با حفظ انسانیتش مبدل به سنگ و آتش خواهد شد و اساساً سنگ و آتش جهنم چیزی جدای از او نیست و حقیقتاً چیزی جز او نیست، بدین جهت، می توان گفت که یکی از انواع افراد انسانی در آخرت در کنار انواع متعدّد دیگر که در حکمت متعالیه بدان اشاره شده است،^{۳۴} نوع هیزم یا سنگ است.

این عامل، خود به تنهایی اگر مضروب در مجموع افراد انسانی گردد و هر انسانی، خود، استعداد پذیرش این مرتبه را داشته باشد، می توان با تضریب در عوامل قبل، با همان روش گذشته که بیان شد، بار دیگر امکان تثبیت و صدور تناکح نوعی لایتناهی را فراهم آورد.

۸-۲. متغیر هشتم: مجموعه عامل های تجربی

در نمونه های تجربی و مادی و مشاهدات علوم جدید، و مطالعات موردی، موارد بسیار متعدّدی را می توان به عنوان عامل لحاظ نمود که امکان تناکح نوعی لایتناهی را فراهم خواهند آورد؛ اما به چند دلیل تنها به عنوان آن اشاره کرده و از ذکر مفصّل آنها خودداری خواهیم کرد:

^{۳۲}. بقره: ۲۴

^{۳۳}. جوادی آملی، تسنیم، ۴۴۸/۲

^{۳۴}. ملاصدرا، الحکمة المتعالیة، ۲۲۸/۹

۱. این عامل‌ها نیازمند تدقیق علمی-پژوهشی با روش‌های تجربی-آزمایشگاهی است، و باید آن را مبتنی بر روش‌های عقلی و کلی ساخت و اساساً نیازمند اثبات قطعی است؛
 ۲. به دلیل کثرت و پیچیدگی موارد مطالعاتی علوم تجربی، حجم توان و روش پژوهش، خارج از فحش جدی موردی پیرامون تمام عامل‌ها است و نیازمند ظرفیت یک مقاله یا مقالات کامل و خاص به خود است؛
 ۳. با این حال پس از بیان هر عنوان در رشته‌های علوم جدید، مثالی بیان خواهیم کرد و ارتباط آن مثال را با مسئله تناکح شفاف خواهیم ساخت.
- اما متغیرهای عاملی که در نظریات علوم جدید می‌توان عنوان نمود موارد ذیل است:
۱. تناکحات پس از هیولی یعنی موارد عنصری اولیه، در ترکیب عناصر معدنی، مزاجی، جمادی، نباتی، حیوانی، و انسانی بین انواع و جفت‌های نر و ماده و زن و مرد و اساساً تقابلات جفت در هر هویتی. به‌عنوان مثال: نکاح بین حیوانات، انسان‌ها، گیاهان، و مزاج‌ها و عناصر اربعه که در طبیعات فلسفی پیرامون آن بحث می‌شود.
 ۲. تناکحات فیزیکی در گرایش‌های مختلف علم فیزیک از اخت‌فیزیک و سامانه‌های سنگین مثل ادغام ستارگان و کهکشانه‌ها و سیاهچاله‌ها و تولد ستاره‌های جدید و ادغام‌های گرانشی آنها. تناکحات در فیزیک ذرات بنیادین و هسته‌ای، و ترکیب و ادغام و اتحاد و کشش و تنیدگی آنها در سامانه‌های؛ زیراتمی و کوانتومی.
- تناکحات در فیزیک انرژی‌های بالا و فیزیک نیروها و کشاکش آنها و جذب و امتزاج و ترکیب، و برهم‌کنش‌های قطب‌های مثبت و منفی در فیزیک پلاسما و اپتیک و فیزیک امواج و ذرات و فیزیک نانو و پرتوها.
- به‌عنوان مثال: در فیزیک هسته‌ای و در بحث شکافت، هسته ناپایدار بزرگتر تبدیل به هسته‌ها و اتم‌های پایدار کوچک‌تر می‌شود، مثلاً به هسته اتم برخورد کرده و با امتزاج در آن، شکافت رخ خواهد داد و مولود این شکافت، عناصر شیمیایی پایدار و کوچک‌تر دیگری خواهند شد یا بالعکس در هم‌جوشی هسته‌ای، با ترکیب و اتحاد و درآمیختگی و تناکح دو اتم سبک، یک اتم سنگین و عنصر جدیدی خلق خواهد شد. به معادله ذیل توجه بفرمایید:

در این معادله که به آن معادله شکافت می‌گویند، نوترون، به هسته اورانیوم ۲۳۵ برخورد کرده و پس از ترکیب با آن، اورانیوم ۲۳۶ و باریوم ۱۴۱ و کریپتون ۹۲، به علاوه سه نوترون دیگر متولد شده‌اند، به اضافه انرژی که خروجی آن ۱۷۰ مگاالکترون ولت است. مجموعه m ، که نماد هسته‌های اولیه ناپایدار بوده و از m' ، که نماد هسته‌های کوچک‌تر پایدار است، همیشه بزرگ‌تر است و طبق معادله جرم و انرژی آلبرت انیشتین* جرم دلتای m ، تبدیل به انرژی شده و در مربع نور ضرب خواهد شد.

۳. تناکحات بین اجزای سازمان‌واره‌های بیولوژیک و فیزیولوژیک و میکروبیولوژیک و ژنتیک و فارماکولوژیک و باقی‌گرایش‌های پزشکی و مهندسی سلول‌های بنیادین و لقاح مصنوعی و نمونه‌های تحقیقی آن اعم از سلول‌ها، بافت‌ها؛ ترکیبات آلی، مثل: ویتامین‌ها و پروتئین‌ها و آمینواسیدها، الکترولیت‌ها، و بافتارهای پیچیده دیگر.

به‌عنوان مثال: در لقاح مصنوعی و مهندسی سلول‌های بنیادین، هسته سلول یک موجود به تخمک یا هسته سلول یک موجود دیگر پیوند و ادغام و اتحاد داده خواهد شد و مولود و جنین و موجود جدیدی از این ادغام و ازدواج، تشکیل خواهد شد.

۴. تناکحات روانی، خلقی، شخصیتی و هویتی که عامل تمایز و تناکح و وساطت انواع خواهند شد، که این امر مربوط به حوزه روانشناسی و گرایش‌های مختلف آن است.

به‌عنوان مثال: فرزند متولد یافته از انسان، که مجموعه‌ای از خلقیات و ویژگی‌های پدر و مادر بوده یا می‌تواند هویت و شخصیت و ویژگی‌ها و استعدادها و توانایی‌های جدید و متفاوتی از پدر و مادر داشته باشد؛ که اینها حاصل تناکح پدر و مادر است، که البته نیازمند بررسی موارد مصداقی و مطالعاتی در حوزه علوم روانشناختی و مطالعات میان‌رشته‌ای است.

مجموعه عوامل تجربی بیان شده در کنار تمامی متغیرهای پیشین؛ می‌تواند به امکان تعمیم تناکح نوعی ایتناهی بیفزاید.

نتیجه‌گیری

۱. نوشتار حاضر درصدد آن بود که امکان تعمیم انواع موجودات را به تناکح نوعی لایتناهی به اثبات

برساند؛

* Albert Einstein

۲. این امکان‌سنجی نیازمند بررسی و تدقیق در تناکح عرفانی و فلسفی بود که پیش‌نیازهای نظری آن بیان و بررسی شد؛
۳. پس از بررسی تناکح در نظام عرفانی و فلسفی، مبحث تناکح نوعی لایتناهی تشریح گردید و قیود آن شفاف‌سازی و پایه و عنوان نو پژوهش بازسازی شد.
۴. شیوه تعمیم و بازسازی پایه پژوهش، یعنی مسئله تناکح نوعی لایتناهی؛ به سبب ورود متغیرهایی است که امکان تعمیم را فراهم آورده و پژوهش را به سمت نتیجه آن سوق داده‌اند.
۵. در این نوشتار، هشت متغیر و عامل را بررسی نمودیم و پس از بررسی هر عامل، بیان کردیم که با چه سازوکاری امکان تثبیت مسئله تناکح نوعی لایتناهی را فراهم آمد.
۶. در مجموع، امکان‌سنجی هستی‌شناسانه متغیرهای موثر، ما را به این امر واداشت که مسئله تناکح نوعی لایتناهی، امکان‌پذیر بوده و این طرح مستحده، در نظام حکمی، فلسفی، عرفانی قابلیت نوآوری داشته و کاربردی خواهد بود.

منابع

قرآن کریم

- اخلاقی، مرضیه، و مسعود میرشکار مطلق. «نقد‌های علامه حسن‌زاده آملی بر براهین «تساهی ابعاد اجسام»»، دو فصلنامه علمی- پژوهشی حکمت صدرایی، ۱۵ (۱۳۹۵): ۱۱-۲۲.
- انواری، سعید، و محمد زارع شیرین‌کندی. «دور و کور»، دانشنامه جهان اسلام، جلد ۱۸. تهران: بنیاد دائرة المعارف اسلامی، ۱۳۹۲.
- جوادی آملی، عبدالله. تسنیم: تفسیر قرآن کریم. جلد ۲، قم: اسراء، ۱۳۸۹.
- حسن‌زاده آملی، حسن. دروس شرح فصوص الحکم قیصری، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه، ۱۳۸۷.
- _____ . مسأله رتق و فتق (در معدل النهار و منطقة البروج). مجلة وقف میراث جاویدان ۲۲ (۱۳۷۷): ۶۳-۵۷.
- _____ . نصوص الحکم بر فصوص الحکم. تهران: مرکز نشر فرهنگی رجاء، ۱۳۶۵.
- _____ . روح‌الله، تعلیقات علی شرح «فصوص الحکم» و «مصباح الانس». قم: پاسدار اسلام، ۱۴۱۰.
- _____ . انسان‌شناسی در اندیشه امام خمینی. تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۶.
- _____ . شرح چهل حدیث. قم: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۰.
- دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه. جلد ۱، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۹۰.

سبزواری، هادی. شرح المنظومة (تعليقات حسن زاده). جلد ۱، تهران: نشر ناب، ۱۳۶۹.
صدرالدين شيرازى، محمد. الحكمة المتعالية فى الأشْفارِ العقلية الأربعة، جلد ۱، ۵، ۷، و ۹. قم: مكتبة المصطفوي، ۱۳۶۸.

_____، تفسير القرآن الكريم. جلد ۶، قم: بیدار، ۱۳۶۶.
_____، أسرار الآيات. تهران: انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، ۱۳۶۰.
صمدی آملی، داوود. شرح مراتب طهارت. جلد ۲، تهران: مؤسسه علمی فرهنگی نجم الدین، ۱۳۸۳.
_____، شرح نهاية الحكمة. قم: قائم آل محمد (عج)، ۱۳۸۶.
طباطبایی، محمدحسین، نهاية الحكمة. قم: مؤسسة النشر الإسلامي، ۱۴۱۶ق.
عارف اسفراینی، اسماعیل. أنوار العرفان. قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۳.
قیصری، داود بن محمود. شرح مقدمه قیصری بر فصوص الحکم. تهران: امیر کبیر، ۱۳۷۰.
_____، شرح فصوص الحکم. جلد ۱، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه، ۱۳۸۲.

Transliterated Bibliography

Qurān-i Karīm.

Akhlaqī, Marzīyah, Mirshikār Muṭlaq, Mas'ūd. "Naqd-hā-yi 'Allāmah Ḥasanzādih Āmulī bar Barāhin (Tanāhī Ab'ād Ajsām)", Dū Faṣṭnāmih-yi 'Ilmī-Pazhūhishī *Hikmat Šadrāʿī*, Payam Noor University, Tehran, 2017/1395.

Anvārī, Sa'īd, Zārī' Shīrīn Kandī, Muḥammad, Daūr va Kūr", *Dānīshnāmih-yi Jahān-i Islām*, vol. 18, Bunyād-i Dā'ira al-Ma'ārif Islāmī, Tehran, 2014/1392.

'Ārif Isfarāyīnī, Ismā'īl, *Anwār al-'Irfān*. Qum: Būstān-i Kitāb (Intishārāt Daftar-i Tablighāt Islāmī Ḥawzah-yi 'Ilmīyah Qum), Qum, 2004/1383.

Dihkhudā, 'Alī Akbar. *Lughat Nāmih*, vol. 1, Tehran: University of Tehran, Mū'assisah-yi Intishārāt va Chāp, Tehran, 1999/1377.

Ḥasanzādih Āmulī, Ḥasan. "Mas'alah-yi Ratq va Fatq (dar Mu'adil al-Nahār va Mantāqa al-Burūj)", *Majalīh-yi Vaqf Mirās Javidān*, Tehran, 1999/1377.

Ḥasanzādih Āmulī, Ḥasan. *Durūs Sharḥ Fuṣūṣ al-Ḥikam Qayṣarī*, Daftar-i Tablighāt Islāmī Ḥawzah-yi 'Ilmīyah, Qum, 2009/1387.

Ḥasanzādih Āmulī, Ḥasan. *Nuṣūṣ al-Ḥikam bar Fuṣūṣ al-Ḥikam*, Markaz-i Nashr-i Farhangī Rajā', Tehran, 1987/1365.

Ḥasanzādih ‘Āmulī. ‘Abd Allah. *Tasnīm: Tafsīr-i Qurān-i Karīm*. vol. 2, Qum: Asrā’. 2011/1389.

Khumaynī, Rūḥ Allāh. *Insānshināsī dar Andīshih-yi Imām Khumaynī, Mū’assisah-yi Tanzīm va Nashr-i Āsār-i Imām Khumaynī*, Tehran, 2008/1386.

Khumaynī, Rūḥ Allāh. *Sharḥ Chihil Ḥadīth*, Mū’assisah-yi Tanzīm va Nashr-i Āsār-i Imām Khumaynī, Qum, 2002/1380.

Khumaynī, Rūḥ Allāh. *Ta’līqāt ‘alā Sharḥ “Fuṣūṣ al-Ḥikam” va “Miṣbāḥ al-Uns”*, Pasdār Islām, Qum, 1990/1410.

Qayṣarī, Dāwud ibn Maḥmūd, *Sharḥ Fuṣūṣ al-Ḥikam*. Vol. 1, Qum: Daftar-i Tablighāt Islāmī Ḥawzah-yi ‘Ilmiyah, 1963/1382.

Qayṣarī, Dāwud ibn Maḥmūd, *Sharḥ Muqaddamah Qayṣarī bar Fuṣūṣ al-Ḥikam*. Amīr Kabīr, 1992/1370.

Sabzavārī, Hādī. *Sharḥ al-Manzūmah*. Bi Ta’līq Ḥasanzādih. Vol. 1, Tehran: Nashr Nāb, 1991/1369.

Ṣadr al-Dīn Shīrāzī, Muḥammad. *al-Ḥikma al-Muta’āliya*, vol. 1, 5, 7, 9. Qum: Maktaba al-Muṣṭafawī, 1990/1368.

Ṣadr al-Dīn Shīrāzī, Muḥammad. *Asrār al-Āyāt*, Tehran: Anjuman Ḥikmat va Falsafah-yi Irān, 1982/1360.

Ṣadr al-Dīn Shīrāzī, Muḥammad. *Tafsīr al-Qurān al-Karīm*, vol. 6, Qum: Bīdār, 1988/1366.

Ṣamadī Āmulī, Dāwud, *Sharḥ Marātib Ṭahārat*, vol. 2, Mū’assisah-yi ‘Ilmī Farhangī Najm al-Dīn, Tehran, 2005/1383.

Ṣamadī Āmulī, Dāwud, *Sharḥ Nihāya al-Ḥikma*. Qā’im Āl Muḥammad, Qum, 2008/1386.

Ṭabāṭabāyī, Muḥammad Ḥusayn. *Nihāya al-Ḥikma*. Jamā’a Mudarrisīn fi al-Ḥawzah al-‘Ilmiyah, Qum: Mū’assisa al-Nashr al-Islāmī. 1995/1416.